

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить два до чотири рази у місяць.

Річна передплата виносить 10 К. (4 рублі), піврічна 5 К. (2 рублі), квартальна 3 К. (1·20 рублі). :: Ціна сього числа 30 сот. (15 коп.).

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: **Омелян Бачинський.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege,
Tür 19. Адміністрація: Tür 6.

II. рік.

Відень, 19 вересня 1915.

Ч. 31—32.

В хвилю завзятих боїв на Галицькім Поділлію.

Тяжкі та завзяті бої завели ся тепер на Галицькім Поділлію. В торічнім році, як тільки війна почала ся, — ворожа навала ніби вихром перешуміла через сю часть нашої країни й тоді зазнала вона найменше тих жорстокостей війни, під якими так довго й тяжко карала ся опісля Середня Галичина, Покуте й ціла область Карпат. Чули ми, що як повинь російських військ перейшла через граничні кордони й воєнні по-дії посунулись ген-далі, на захід, то селяне Поділлія не тільки що подокінчували жнивові роботи, але й до ладу пообсівали озимину та приготували як слід рілю під ярі засіви. Весною пішла робота хліборобів знову своїм порядком і чути було, що й урожай мав бути незгірший. Серце раділо неодному тут, на чужині, коли міркувало ся, що бодай сей невеличкий клаптик рідної землиці виминула сьак-так воєнна віхраниця. Селяне Поділлія певно не сподівали ся, аби боєвий шлях з цілим своїм запасом страху знищення і смерти пересунув ся ще раз до них і перейшов їм через голову... Офензива союзних армій, що то в день 2 мая с. р. розпочала свій могутній похід від Тарнова й Горлиць, не стрінула ся досі ніде з таким завзятим і довготривалим опором ворога, як то саме дієть ся тепер між Стрипою і Серетом тай над Збручем — на Поділлію. Розумієть ся, що сей хвилевий, хоч і як сильний, опір на ніщо Москалям не придасть ся, бо не має він ніякого впливу на довезний шлях боєвий, який тягнеть ся від Дубна аж по Ригу, де похід австро-німецької армії посуваєть ся з нестримною силою наперед. Дійшло до того, що чоло російських відділів, які так уперто пхають ся у сторону Бучача й Бережан, вихилилось значно наперед так, що грозить йому щораз більша небезпека оточення крилами союзних армій від Дністра — з полудня і від Дубна — від півночі.

Чому-ж властиво держать ся Москалі так судорожно за клаптик Галицького Поділлія? Дехто міркує, що ходить їм о ратованне чести — державного престижу. Може воно є в тім і трохи рації. Але ходить тут певно о щось більше й важнійше. Московська воєнна управа знає добре, що саме ціла галицько-подільська область, яку вона ще тримає до якогось часу в своїх руках, — се останній засіб оборони, який лишаєть ся для її полудневої армії. Та-ж Серет своїм горішнім бігом замикає Подільське Розточе, що то тягнеть ся у продовженню золочівських Вороняк у полуднево-східнім напрямі між Волочиска-ми й Вишневецем, між Проскуровом і Старо-Константиновом, потім десь коло Бердичева переходить у Низ Дніпровий. Подільське Розточе, яке не криє в собі ніяких природних перешкод, — се той вузький пояс поля, звідки виходять ті славні історичні переходи, знані до нині-дня серед нашого простолюдя яко „Козацькі Дороги“ та „Чорні“ або „Татарські Шляхи“, які на Галицькім Поділлію перехрещують ся — і розходять ся в різних напрямках краю.

Коли наша союзна армія заволодіє до решти над твердинним волинським трикутником і поборе великі перешкоди, на які натрапила тепер на Галицькім Поділлію, таким чином матиме дорогу, яка найкоротше й найпростійше веде до самого серця України, — до Києва. До того, як возьме вона за вихідну точку Подільське Розточе, — то могтимо в своїм дальшій наступній поході обернути чоло своєї боєвої лінії до полудня і спихати ворога здовж берегів Дністра, Буга й Дніпра до Чорного моря, відтинаючи його тим робом від його стратегічних осередків і загрожуючи йому відворот.

*Яко Остапчук,
бувший посол до парламенту.*

Орли та круки.

(Думки з приводу статі М. Меньшикова).

Подаємо нашим читачам знаменну статтю відомого прихильника українського народу, єпископа красноярського (в Сибірі) Никона, в обороні прав нашого народу на повне національне самоозначення. Сам правдивий Москаль з роду, єпископ Никон, служивши на Україні, мав нагоду пізнати український нарід і його недолю. Широ полюбивши наш нарід і з цілого серця прихиливши ся до нього, еп. Никон завжди ставав в обороні його прав і потреб.

Таке чесне горожанське становище визначного достойника церкви було не до вподоби чорносотенним проводирям церковного життя в Росії і от єпископа Никона заслав Синод з України на далеку Сибір, аж у Красноярськ. Як далеко йшла ненависть Синоду до Никона, свідчить той факт, що йому не давано змоги сповнювати його обовязки члена Держ. Думи. Без дозволу Синоду член Думи-священик не може опустити місця свого побуту й явити ся в Думі і от в той час, як усякі чорносотенні попи й архиереї могли без перешкоди брати відпустки та політикувати в Думі, еп. Никон ніяк не міг дістати такої відпустки. Ані Саблер, ані Самарін, що прийшов на місце Саблера, не пускають небажаного святителя у Думу. Та єпископ Никон, не зважаючи на се, відгукуєть ся на живі народні потреби й забирає час від часу голос на сторінках преси. З приводу воєнної сесії Думи зняв він уже двічі свій голос у „Рѣчи“, жадаючи хліба матеріяльного й духового для бідного селянства в Росії, а отсе промовив у „Биржевыхъ Вѣдомостяхъ“ в українській справі (див. ч. 14983 з 24 липня ст. ст.) Нагоду до сього дала йому стаття відомого нашого ворога М. Меньшикова (в ч. 14091 з 4 червня ст. ст.).

Щойно прочитав я безперечно правдиву статтю М. Меньшикова в ч. 14091 „Нового Времени“ про німецьку насили в російській країні, про вплив німецької, „пересащеної“ культури на русеких людей, на нашу рідну „свою“ руську культуру. Сей розумний публіцист правдивий хамелеон: він годен писати все й про все в душі, потрібним у дану хвилию; читаючи статі М. Меньшикова, мимоволі нагадують ся слова письменника: Люде гнуть ся, як ті лози, куди вітер віє . . .

Ось ті думки, що їх викликала в мене стаття М. Меньшикова в ч. 14091.

Так, бувають моменти в історичнім життю народів, коли, не дивлячись на всі докази життєвої розсудливости та безпеки, з душі хочеть ся крикнути: „не можу мовчати! що ви робите? зупиніть ся! . . .“ За останній час розвернув ся перед нами такий надмір найбільш несподіваних подій у Галичині, що із здавлених грудей кожної руської людини, що любить свою вітчизну, нестримно вириваєть ся розпачливий зойк непевности, повний страху за Росію і Галичину. Той, хто стежив за сучасною нашою війною у Галичині, той не міг не чарувати ся побідним походом наших славних руських героїв-орлів до Карпат. Серце раділо, ми дякували Богови, коли так недавно читали ми про шалено-тяжкі та сміливі подвиги нашої армії з головнокомандуючим Н. Іва-

новим на чолі, що вже давно придбав собі славу глибоко переконаного, розумного, благочестивого та простого жовніра-героя, жовніра-монаха, який відмовив ся від родинного життя, щоб уповні віддати ся воєнній службі, подвигу, самовідреченню. Та в тім часі, коли орли продовжували свою побідну путь, в слід за ними, тріпаючи ся, летіли круки. . .

Герої-орли несли своє велике діло обєднання Славян, а гайворонне в особах графів Б., архiep. Е., Б-их, Са-в, Ч-х і т. п. (а їм немає числа), так звані „націоналісти“ сквалливо взяли ся „устроювати“ нові руські губернії, чужу їм країну; посипались, як з рога достатку, руські учительські курси, руські школи, православні парохії . . . а українські заведення, школи, гімназії, читальні, бібліотеки закривались. . .

М. Меньшиков пригадує глибину нашої народної мудрости — „чуже добро на пожиток не йде“, коли говорить про Руських і Німців, та глибину тої пословиці добре все в пору тямити й, якби кінець кінців і для Українців руська культура не явилась тим — як гарно висловлюєть ся М. Меньшиков, мікроскопом, яким недотепні Німці узброїли Руських, — „мікроскоп власних очей заступити не може“. Болючо й кривдно, що „творячому свою оперу“ українському народови руські „націоналісти“ вже близько 300 літ (1654—1915 рр.) притьмом „виспівують“ другу оперу, — й тільки впертість простого народу (на жаль, не інтелігенції) врятує в Росії українську націю від згубного виродження, розпорошення.

Визначний публіцист переконуючо доказує, як безкористно та навіть шкідливо повертати „жито в овес“ (і навідворіт), що, хоч береза вільї й сестра, та ще й рідна, одначе „рідна сестра берези — вільха не хоче бути березою, а тільки вільхою“. Не можу не навести ще одної прегарної „фрази“ того-ж М. Меньшикова: „В замірі Творця всі народи, як усі живі сотворіння, повинні розвиватись у намічених їм стилах: птиця повинна викінчувати свої птичі прикмети, звірина — звірячі, ростина — ростинні, причім найскромніша відміна усяким способом обстоює своє право на істнованне“. Так нехайже українська нація, хочби лише найскромніша відміна (!? — знаки автора), одначе й вона, по дослідах публіциста, має право на відстоюванне своєї незалежности та культурної свободи. Як говорила п-ї О. Єфименко з приводу української школи: „Нехай і хохлаята нарівні з иншими божими сотворіннями учать ся у своїй рідній школі“. А замість того що ми бачимо? Я довго жив і працював на Україні і виніє найприкрійше вражінне результатів діяльности там руських шкіл; добре, де учитель знає українську мову; руського учителя — кацапа діти мало розуміють і не люблять . . . Про се багато пролито чорнила, зламано пер, а в результаті все-ж-таки на російській Україні „ні жита, ні вівса“ . . . М. Меньшиков повинен би взяти назад свої „слова“ про те, що Росія нікому не навязує своєї культури. Руські школи так знівечили Українця, його облчче, що „син батька не пізнає і не знає, хто він і що він“. Українця у нас засудили на безплідне плавання між двома берегами . . . Українці зжили ся зі своєю недугою, одначе зжити ся з недугою не значить не терпіти від неї і свідомий елемент (зовсім не „мазепинці“) в російській Україні страждає . . .

Та полишімо російську Україну, а полетімо за тим гайвороннем, яке, уявивши й себе за орлів, взялось „устроювати“ австрійську Україну. І там русекі „націоналісти“ формації графів Б., святителів Е., ш. Б., С., Ч.* і т. п. (а їх імя леґіон) гнітуть національність чужу, українську. Сі „герої“ не чіпляють ся з віковими традиціями українського народу Австрії, котрий „пізнав самого себе“ й серед австрійського гнету, по слову свого апостола, — „все розберіть тай спитає тоді себе: що ми, чії сини, яких батьків, ким, за що закуті?“ Оскільки російські Українці нидіють в тванючі темноти, не прилучаючись до руської школи та культури, присвоюючи лише піджак і картуз, остільки австрійські Українці, маючи свої українські школи, гімназії, університет, читальні, бібліотеки, газети і т. п., свідомо вважають себе за окрему славянську націю. В Австрії Українці, страждаючи від економічного гнету, все-ж-таки мали найголовніше в життю — своє рідне — рідну матір Галичину з усіма її стародавніми звичаями, своєю мовою, своєю школою; закордонні Українці при всім своїм страшнім життю під ярмом Поляків і Жидів все-ж-таки могли сміливо та з певністю сказати, що вони сповнили заповіт свого пророка-страдника поета: „Учіте ся, брати мої, думайте, читайте; і чужого научайтесь й свого не цурайтесь, бо хто матір забуває, того Бог карає“ . . .

З культурного погляду закордонні селяне-Українці стоять далеко вище, ніж російські; вони зворушливо та ніжно на рідній матірній мові оповідають і читають дітям про давні часи України, про її коротку, але славу історію, про вільних синів Запорожя і т. д., то-б-то про те, про що ніодин наш селянин-Українець ніколи й не чував. . .

І от — стало ся, налетіли на закордонну Україну за славними російськими героями — орлами русекі круки й давай там усе улажувати по кручому. Посипались заборони, закриття українських заведень; прискореним темпом, „як гриби по дощі“, посипались русекі школи, православні свя-

* То-б то гр. Бобрінський, еп. Евлогій, Савенко, Чихачов і ин.

щеники, парохії. . . Либонь намітили вже єпархії, руських єпископів і митрополитів. . .

Ні, гайворонне! Кождий нарід жадає бережливого відношення до себе, нація — не грамофонна пластинка, на якій можна „виводити“ бажані мелодії; кожде національне почування треба шанувати й не ображати. Се — свята правда й дуже сумно, що наші русекі „націоналісти“ забувають сю правду та, будучи самі націоналістами, тиснуть чужу націю.

М. Меншиков проливає сльози (говорить лиш „фрази“?) про шкідливість німецької культури для руської людини, а сам (і з ним „націоналісти“) кривдять меншу рідну сестру нашу — Україну. Україна — і закордонна й російська, — потребує „своїї“ школи, „своїх“ культурних заведень і ми повинні дати поміч в її духовім культурнім рості, тоді й мітичний, страшний „мазепинський“ рух розвіється. . .

Не держіть, „націоналісти“, народу в темноті; темнота має для декотрих ту немилу прикмету, що від часу прояснюється ся, а там, дивись, і щезає безслідно. Проснеть ся український нарід і задасть вам питання: „Що ти зробив зі мною, мій рідний брате? Де мої сини, моя дорога мова, де правда, де мати-Україна?“ А ми, що скажемо? Гайворонне все розклявало. Руський нарід візьме на свою душу найтяжший гріх (гріхи можуть бути не лише в людини, але й у цілої нації), коли він відмовить Україні в її найбільш пекучих потребах і перш усього, в школі на рідній мові. Старший брат позбавить тоді свого молодшого брата спромоги мирно разом розвиватись у душі і стилі „своїм“. . . Не можна закривати віддиху народу; треба дати українському народови жити, дихати й розвиватись. . . Того вимагає повинність, честь, справедливість і розум і сумління. . .

А ви — круки російської землі, впорядчики австрійської (і російської) України — „какъ ни садитесь, все-жъ въ музыканты не годитесь“. . . Не літайте за орлами та не перешкоджайте їм; вони — слава Росії, а ви — її ганьба, вони — орли й герої, а ви — круки й безглузді „діячі“ в лапках, дуже нужденні „спасителі“ вітчизни.

Член Д. Думи єпископ Никон.

Хитання Росії.

Могутній удар союзних армій в російську армію над Дунайцем захитав не тільки російською боєвою лінією, але й цілим російським публичним життєм.

Вже пятий місяць, від маю почавши, находить ся російська дефензива в безпереривнім хитанню. Се хитанне російської армії нагадує відплив моря: брудні хвилі російського наїзду відбили ся від залізної стіни союзних армій, російська воєнна сила розприскала ся, як розприскують ся хвилі моря, ударивши об скалу, і як відплив моря лишає на берегах, з котрих уступає, різні розбиті, понищені предмети, так відплив російського заливу лишає тисячі трупів, тисячі полонених, десятки розвалених твердинь.

Здавало ся деяким песимістам і тим, що вірили в непереможну силу російського велита, що російська армія непохитна, непохитний устрій російського абсолютизму. . . Стало ся инакше.

Пять місяців нездержної офензиви союзних армій вправили цілу Росію в хитання. Хитається ненастанно російська армія на долах і ненастанно подається назад; хитається ненастанно російська армія на вершках і ненастанно

змінюють ся генерали, захитав ся навіть генераліссімує російських військ Николай Николаевич!

Дивна доля! Николай Николаевич, сей муж, як кажуть, з заліза, що перед роком пхнув Росію — кажуть, проти волі її кермуючих мужів — у воєнну заверуху, один з тих людством проклятих людей, що розпалили всеєвропейський пожар, людина, що рік цілий трясла Росією, кривавий опир, який в осени прихвалював ся, що просфору буде їсти в Берліні і Відні — нині по році війни, пролявши море крові, засіявши трупом сотки миль, засипавши кістками російського жовніра усі просмики в Карпатах — відходить на. . . Кавказ.

Сам царь і самодержець Росії стає на чолі російської армії. Чому се так? і що се має значити? Лекше було би розв'язати сю загадку, якби Росію можна мірити європейським мірилом. Не брак на жаль таких, що поспішили ся до російських відносин приложити європейську мірку й на тій основі стали думати чорні думи. . . Їх розумованне таке: Як сам царь стає на чолі війська, — то не на се, щоби продовжати соромний відворот. Росія, видно, відродила ся, скрі-

пила свої сили та піде новою офензивою проти союзних держав. . . .

Помилка сього розумовання в тім, що се, чого бажає офіційна Росія, приймає ся вже за довершений факт. Але в світі реальних подій як дуже далеко від побожного бажання — до факту! Царь Николай II ніколи в війську не служив, вищого военного образования не має, вождом армії не був ніколи навіть на маневрах.

Ще менче, ніж ученим або практичним стратегічним провідником, — є царь Николай II стратегічним генієм. Загалом межі геніяльності і Николаєм II бездонна пропасть. А надто нема в нього ні власної волі, ні енергії, ні рухливости. З того ясно, що царь сам особисто війни провадити не буде й що ніякого перевороту в дотеперішній тактиці не переведе! . . .

Ціла Росія в хитанню. Щоби здержати се хитанне, треба якоїсь точки опору. Росія шукає тої точки. Російські ліберали, конституційники, міщанство — вірять, що точку опору дасть Дума. Тому жадали скликання Думи. Царь і всі ті, на кім він дотепер опирав ся, зразу й чути не хотіли. Але удари союзних армій били ненастанно в російський фронт і хвилі хитання розходили ся з заходу на схід щораз ширшими та сильнішими кругами. Як круги на воді від удару каміння в плесо. Хитанне захопило царя і цілий абсолютистичний режим. Царь скликав Думу. Не в переконанню, що Думи треба, що конституційним кругам належить робити уступки, але в тій блуканині думок, яку викликає страх.

Блуканина думок і хитанне — се дві появи, що характеризують теперішню Росію.

Надії на Думу завели: Дума не дала точки опору, не спинила хитання. Може дасть її царь? . . . Може царь на чолі військ збере, зосередить думки, волю і силу захитаної Росії? Пробували з Думою, пробують з царем . . .

В Росії стирають ся і перехрещують ся два напрямки: один — стояти при старім і з старої Росії викресати той огонь і ту силу, яка вратувала би Росію. Той напрямок ви-

суває царя. Він вірить, що особа царя має ще чаруючу й гіпноізуючу силу, вірить, що мільони російського мужицтва, коли побачать батюшку царя на чолі військ, прокинуть ся з апатії, зневіри, розчаровання і стануть муром довкруги „освяченої особи“ та виратують Росію . . .

Другий напрямок хоче нового, хоче перетворення Росії, покликання нових сил. Сей напрямок жадає скликання Думи, жадає усунення давніх міністрів, створення парламентарного міністерства, покликання до керми державою буржуазії, міщанства. Він хоче реформувати Росію, давати полекші, свободи. І так Росія хитаєть ся.

Нині приносять депеші вістку, що побідив перший напрямок: царь став на чолі війська, міністер війни має стати на чолі міністрів і держави та вхопити Росію назад в залізні руки деспотизму й диктаторства . . .

Завтра розносить телеграфічний дріт цілком противні новини: побідив другий напрямок! на місце реакційного Горемікіна буде покликаний реформіст Кривошеїн, стане міністром голова земств кн. Львов і ліберальні посадники російських столиць Москви та Петербурга: Коновалов і Шінгарев.

Росія хитаєть ся!

Нині забороняють і закривають всю українську пресу, вивозять на Сибір кожного сьак-так свідомого Українця, вже не тисячі, але сотки тисячів Українців женуть з Волині, Поділля, Київщини в азійські губернії Росії. . . Завтра міністер освіти приймає українську депутацію, читає пропамятні письма з домаганням українських шкіл і робить обіцянки полекш для українського національного руху . . .

Як розгойданий маятник хитаєть ся Росія то в сей, то в той бік. Загальна замішанина й плутаниця, безвихідне шуканне доріг, безвиглядне мацанне наосліп за точкою опору . . .

А тимчасом союзні армії йдуть в повній побіді все вперед! Російська армія подаєть ся назад. Давній Росії усуваєть ся зпід ніг земля . . .

В. Темницький.

Стоять коні.

*Стоять коні на припоні,
Копита червоні.
Та куди-ж то ви гонили,
Де копита забарили,
Бистроноі коні? . . .*

*Ой, гонили ми полями,
Степами - ярами,
Загубили слід до хати,
Де спить воля, наша мати,
Скована ланцями.*

*Серед збіжжа роздоріжжа
Сидів там невіжжа.
На блудну дорогу справив,
Дорогою часу збавив,
Плзнув на бездоріжжа.*

*Аж учора та з вечора
Від ясною двора,
Ударили грізні громи,
Збудили нас. Де ми? Хто ми?
Нині се, чи вчора?*

*Збудили нас. Час вставати:
Зачало світати.
Рушляють ся в степах кости,
Камінові стонуть мости,
Кличе воля—мати.*

*Гей ти, воле, наша доле,
Що спиши в чистім полі,
Бурянами вкривави ся,
А тернами тишави ся,
Нещасная доле!*

*Чи нам тебе відшукати,
Й привести до хати?
Чи блудити так по віки
Через гори, через ріки
За тобою, мати?*

*Стоять коні на припоні,
Копита червоні.
Та куди-ж то ви ходили,
Де копита забарили,
Бистроноі коні?! Богдан Лепкий.*

Над Золотою липою.

II.

В таборі другого куріня У. С. С.

(Зміст: Вигляд табору другого куріня У. С. С.; „уходи“ Запорожців. Отаманська квартира в ярі. Як сотник Дмитро Вітовський телефонував до отамана Василя Дідушка? Як гранат, що не вибух, дав почин веселій розмові? Чому мерзер не вибухає зараз. Парафраза одним словом. Мрія 16-літнього стрільця. Як стрільців було по битві о п'ять більше, ніж перед битвою? Прихід отамана Дідушка. Оглядини табору. Свіжа могила У. С. С. під самим табором 2-го куріня. Думки над могилою. Українці й Індіяни. Українці й австралійські Мурини. Чотири роди стрільців. Нове покоління і прояви нової вдачі. Жерело Мазепи та кушальня біля нього. „Чербер“. Як здобувається алюміній і що з нього робить ся? Медальон роботи Гаврилка та золота струна. Який гостинець отримав від найстаршого стрільця, що брав участь у буреській війні? Які пісні любить співати хор 2-го куріня У. С. С.? З кого впили собі російські ракети?).

Вже було добре з полудня, як вибрав ся я до табору другого куріня. Сотник Сушко був такий уважливий, що дав мені на провідника одного стрільця, котрий знав дорогу.

Ми йшли мовчки. У балакучих Українців мовчанка свідчить звичайно про те, що між їх почуваннями і думками переважають прикрі.

Я всів за дорогу цілковито промокнути, супроти чого в смутнім і невеселім настрою по переході трьох ховзких горбів і трьох мокрих долин (три й три — зовсім, як у казці) почув слова нашого провідника, що вказував рукою на якийсь спалений двір, за котрим чорнів ліс:

„В сім лісі стоїть другий курінь.“

Переді мною з'явилися різні можливості прийняття мене й я, кілька разів похвзнувши ся, що після повіря навіть інтелігентніших людей, ніж українські інтелігенти, є злим „omen“ (віщованне), вступив у той ліс, котрий представляв тепер для мене менше більше те саме, що колись для правобережця могла представляти лівобережна Україна. Іду. Ліс, як ліс. Ніщо в нім на разі не вказує на щось особливе. Але приглядаю ся ближше та похвзую ся сильніше: переді мною сильний спад у діл і глибокий яр, а по обох його берегах ряди змокших наметів. На дні яру вузький прохід і в стіні викопані півтемні сховки, штучно збільшені деревляним накриттям, покритим смерековими гілками. З яру повіяло холодом і вохкістю, крізь котру несміло пробивав ся спомин старого Запорожця. Я на секунду задержав ся, але на залізничу секунду. Так мене вдарила ся оригінальна картина. Се-ж картина, якби вирізана з якої повісти про Запорозжців, розумієть ся, не української, бо Українці не дурні писати повісти зі своєї бувальщини. Нехай пишуть Поляки, Москалі і хто хоче! Так само повинен був виглядати запорожський табор десь у ярі над Тясмином або в яким уході серед Диких Піль. А може є тут щось і з чудової романтики симпатичного Олекси Довбуша, котрому певно в меншій мірі належить ся порекло опришка, ніж неодному тихенькому та гладенькому патріотови з наших часів. Е, очевидно є. Ті стрімкі і ховзкі береги, що нагадують гірські стежки, ті дерева, котрих у степу так мало, а в горах так багато, як кандидатів на професорські катедри в українським університеті, що по 40 літ пишуть одну габілітаційну працю при помочи всіх приятелів і кровних. „Де сидить отаман?“ — питаю якогось стрільця, що вихилив суху голову з мокрого шатра, котру зараз замочив йому падаючий дощ. Показує рукою, на котрій зараз заперли ся дощеві краплини, й ховає

її разом з головою під намет. Скачемо на дно яру та стаємо перед якоюсь ніби колибою, ніби печерою, в котрій зібране ціле товариство незнайомих мені людей. Втискаю ся до середини. За мною з трудом роблять те саме два мої товариші (третій, наш провідник, зник по англійськи). Представляю ся. В півтемряві чую два чи три голоси: „Аааа!“ Пізнаю давніх знайомих, а між ними четаря Івана Цяпку, котрим я щиро втішив ся, — пригадали ся мені вмиль аркади віденського університету, Січ і т. д. Найстарший з присутних своїм урядом був сотник Дмитро Вітовський. Він зараз зробив мені місце на „ліжку“, що не належало до легких підпринять, бо потягало за собою послідовну румацію кожного з присутних. Я подивив ся на сю людину й мені відразу стало ясним, чому його люблять стрільці. Розумієть ся, по українськи ясним: я мав вражіння, що знаю ся з ним найменше від дитинства. А він увільнив руку, котру притискав до її властителя його сусід ізза надміру недостачі місця в отаманській квартирі, та почав телефонувати до бригади, де пішов теперішній начальник сього куріня Василь Дідушок. „Зверни оба кінці своїх черевиків у напрямі до мене та пусти їх в рух, бо нарокувала ціла Пресова Квартира“.

Товариство офіцерів сього куріня було таке зіспіване, що наш прихід не вніс нічого чужого. І мені було добре в нім від самого початку. Не знаю, як до сього прийшло, але ми всі почали оповідати взаємно різні веселі кавалки. Зовсім не з куртуазії признаю, що їх оригінальні оповідання були ліпші, ніж мої, вчитані в останніх числах „Jugend“ і „Simplicissimus-a“ (чим знов зовсім не хочу сказати, що не бажаю Руснакам хочби на пів року таких видавництв). Здаєть ся, що анекдоти почали ся з того, що я узяв з якоїсь дошки, котра мала наслідувати столик і була вбита в землю, яка мала наслідувати стіну, гранат, а не знав, що він іще не вибух (будь що будь оригінальна прикраса отаманської квартири). На те Вітовський: „Уважайте, бо як вам вилетить з рук, то другий курінь може опинити ся без офіцерів: сей московський гранат ще не вибух мабуть тому, що як упав, то за мало було коло нього наших стрільців... Знаєте, недавно один з наших молодих Гуцуликів питає інженера Павла Теодоровича, того з Добрян коло Стрия, чому куля з мерзера, як упаде, то зараз не вибухає? А на те Теодорович каже: „Дурний! Ти не знаєш того? Та-ж вона чекає, аж більше людей збереть ся коло неї.“ Так дійсно трапило ся недавно Москалям: вони найшли наш гранат, що чомусь не вибух і поти коло нього збирали ся та майстрували, аж поки він не зміркував, що є вже достаточна скількість людей. І триє, зробивши „Volltreffer-a“, якого по нім вже ніхто з наших не міг сподівати ся.“

Посипали ся веселі оповідання з поля, котрих веселість може вповні зрозуміти та відчути лише той, хто особисто знає виступаючі в них дієві особи.

Від часу до часу переривали їх присутні то голосним щирим сміхом, відомим в українських гімназіях під назвою „гомеричного“ — то дотепними парафразами пісень. Між иншим заінтересувала мене парафраза пісні:

„Батьківська славо,
Ведеш ти нас.
У бій кєрвавий
Ідемо всі враз . . .
Кров ріками пливе,
Смерть навкруги,
Побіда нас жде —
Йой, йой, що то буде?
Втікаймо*! — —

Оповідання сипали ся, як з рога достатку, а всі лучили ся з життєм наших стрільців! Ось деякі з них:

В половині червня прийшов другий курінь зпід Кадубної до вікторівського ліса страшно стомлений. Розглянув позиції, уложив полеві сторожі, але боевої лінії ізза страшної втоми розставити не міг і положив ся спати. Серед темної ночі приходять тривога з бригади — всі зривають ся на рівні ноги, вмить стояв курінь готовий до бою. Тоді вилазить зпід шатра заспаний стрілець і сильно занепокоєний питає: „Що то? Fassung“ (видача поживи)? Він думав, що спізнив ся і не матиме вже хліба. Гомеричний сміх привитав його занепокоєну міну.

Гуцулик, літ 16, з богацького роду, приступає до Мойсеовича, курінного фотографа, та просить представити його Престолонаслідникови, котрий мав саме приїхати до наших стрільців. „А тобі нащо сього?“ питає Мойсеович.

— „Хочу, щоби мене по війні зробив вїйтом у моїм селі“.

„А що-ж-би ти робив як вїйт?“

— „Я запровадив би порядки, зробив добрі дороги, бо в селі вибої і чи одно добре можна там зробити!“ відповідає резолотно малий хлопчина, котрого голова починає уже тепер думати про bono publico.** — В Грабівці (повіт Сколе), де наші стрільці мали значні втрати, старший десятник Михайлів дістає приказ від провідника сотні Кучабського перечеислити стрільців. Він числить раз, числить другий й очам не вірить. Вкінці зрезигновано доносить свому начальникови: „Доношу послухно, що стрільців о пять більше, ніж було перед битвою“. — Провідник сотні здивований в найвищій мірі іде сам числити. Вкінці показує ся, що з сотні Вітовського ціла чета, непризначена до участи в битві, сама побігла на поміч тим четам, що стояли в огні. І тому стрільців було о пять більше.

Серед таких оповідань, перериваних рясними сальвами найцирїйшого сміху, скоро минав час. А мені здавало ся, що я з сим курінем був від самого початку, так добре я чув ся у сім товаристві. Вже з верхів грабових дерев на дно яру почав падати разом з дощем сїрий вечірній сумерк, як до квартири веунув голову, а опісля і ціле тіло теперішній отаман сього куріня Василь Дїдушок. Я перший раз його побачив. Його неукраїнське та навіть неславянське гостре лице з енергічним виглядом і меткими рухами очей незвичайно різко відбивало ся від усіх інших фізіогномій присутних, котрі для себе становили якусь гармонійну цілість. Ми познайомили ся. Він хвилинку поговорив з Вітовським про якусь урядову справу та зараз присвятив свій час мені. Я заявив, що саме покінчена інтродукція мойого знайомства з сим курінем удала ся знаменито й тепер хотїв би я забрати ся до своєї роботи, т. є. передусім оглянути табор. Отаман і його окруженне разом з Вітовським радо пристали на се й таки зараз мимо порядного дощу вийшли зі мною з квартири, щоб опровадити мене по таборі. Мені сей дощ зовсім не був прикрий, бо я уже ліпше змокнути не міг, ніж змок. А на них не робив він загалом ніякого вражіння.

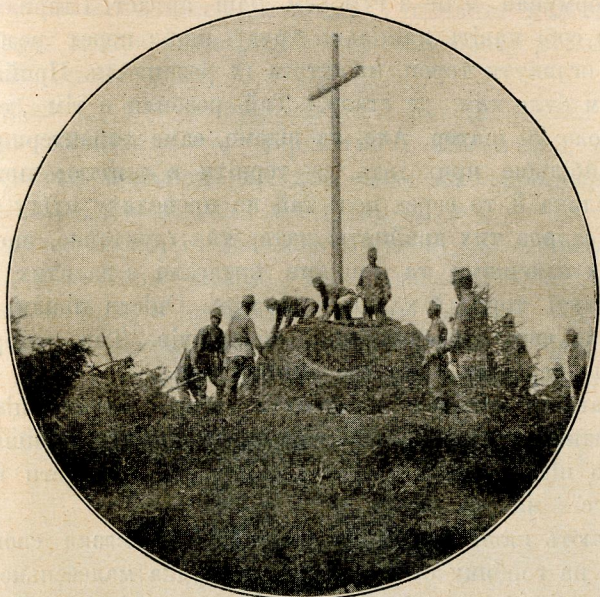
Йдемо наперед у гору ярмом (він тягнеть ся з полудня на північ, стаючи все вузшим і вищим). Опісля звернули ми лїворуч і вийшли через ряд землянок і наметів з ліса, під котрим на заоранім полі стояла свіжа могила наших стрільців, що на сім місці під самим табором другого куріня лягли головами. Могила гарно вдержана, на чотирьох її рогах чотири сталеві циліндри зі шрапнелїв, кругом поруче на могилі квіти, по котрих спливає сльозами дощ, у могилу вправлений масивний хрест дубовий, а на нїм напись:

„Тут лягли головами дня 10 липня 1915 в боротьбі за волю України Українські Сїчові Стрільці Павло Рудий уроджений 1887 р. в Скваряві (повіт Золочів) — Михайло Куктар ур. 1896 р. в Саджаві (повіт Надвірна). В. ї. п. Товаришам товариші“.

Скільки таких могил покривє тепер українську землю! І чи виборять ті, котрі спочили в них, ту волю, що як мета виписана на їх могилах. Може й вибороли би, якби ми вмїли були не відтепер шанувати бодай так, як тепер тих, що приносили себе в жертву нашій національній справі. А то на земній кулі мабуть нема племена, котре з таким непротимим недбальством відносило ся-б до памяти й традиції своїх робітників, що впали в боротьбі. Навіть дикі племена Папуасів, австралійських Муринів й американських Індіан будують по своїй змозї гарні вігвами й усякого роду інші домівки над вождями й хоробрими воїнами та дорадниками своїми. А в нас напр. чверть столїття минає, а такий Драгоманів не діждав ся навіть коротенької життєписи, в котрій була би згадана його величня праця, подїбно є з Фран-

* Порівнай оперу „Фавста“.

** Над громадським добром.

Могила 13-ох У. С. С. на шпиль горі „Ключ“ коло Сколюго.

ком, Грушевським і множеством інших. Про монографії визначніших людей нашої давнішої бувальщини нема що й говорити. Такі інтересні і блискучі постаті, як отамана Богуна, Палія, Гордієнка, Дорошенка, Сірка, котрі в інших народів, не виключаючи Муринів (що в Америці розвинули зовсім показну літературну продукцію), мали би цілі пам'ятники з книг, — у нас навіть для інтелігентної молодіжи, що кінчить вищі школи, становлять пустий звук, котрий їй нічого не говорить. А які величні постаті існують у нашій князівській добі! З них усіх тільки один одинокий батько Богдан, для розуму й величчя котрого чужинці не можуть найти слів похвали та захвату, дждав ся ряду більших або менших відзивів наших перовладних людей. Але яких! Возьміть в руки першу ліпшу книжку чи брошуру про Богдана, котрий з розсипної невольничої маси творив націю, — а найдете передусім не признанне для його безмежно великого діла, виконаного бідними засобами, тільки всякого роду осуди й лайки, котрими автор хоче показати на силу свій критицизм, якого звичайно не має. Коли-ж таке діється з зеленим деревом, на причуд могутним, то що-ж діється щойно з сухими та меншими? Чи-ж дивота, що в такій атмосфері виростають навіть типи, які такому Франкови, котрий сотворив українську літературу й поезію у Галчині, — зовсім серіозно закидають, що він знищив нашу культуру? Тут нема що говорити, що се смішна думка одиниці, бо ся одиниця виросла там, де такі думки зовсім не були смішні; вистарчить переглянути річники часописей з часів найбільшої діяльності Франка, щоби переконатися, що такі думки мав наш загал. Се просто страшна поява; корінь її лежить у багнетній інерції нашої суспільности, котру разить усяка енергічнійша одиниця. Один з наших діячів висказав ся раз на сю тему такими влучними словами: „Хочеш мати поважанне в українській суспільности, — нічого не роби.“ Так, в сій дивній суспільности в високій мірі розвинена нехоть до її власних робітників, вона кожного ліноха величає поважним, а кожного горячийшого робітника п'ятує авантюриком. У ній не було й нема почуття потреби збереження слідів праці своїх робітників.

Такі думки мав я, стоячи над могилою сих молодих стрільців, що впали на сій місці. Мені приємно було, що

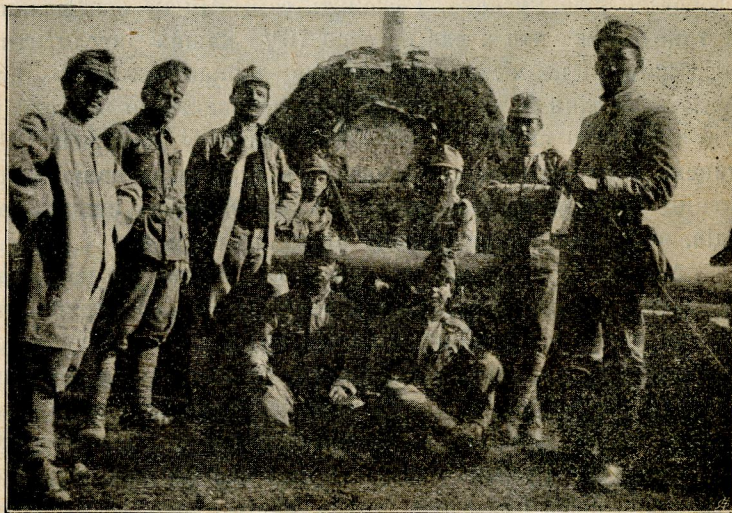
чиясь рука поставила знак на сій місці, хоч я переконаний, що невдовзі, як тільки сей курінь піде дальше своїм кривавим шляхом, розсунеть ся ся могила, зникне хрест з неї, розберуть поруче, а нікого з нашої інтелігенції в цілій околиці не заболить о се голова. Ніхто не зробить навіть того, що роблять дикі Індіани, обсталяючи камінням гробниці вождів своїх. Ми зуміли допровадити до того, що навіть могила Володимирового сина запала ся на нашій землі і нині нема сліду, де вона стояла. Ми не маємо навіть марного опису церкви, в котрій спочиває тіло останнього з великих гетьманів України — Івана Степановича Мазепи! Ми така гарна нація. А прецінь, якби мене на другім світі запитали, чи з поворотом на сей світ хочу вибрати инший нарід за свій, я відповів би: ні. Бо в нім дуже цікаво жити, така величезна різноманітність індивідуальностей.

В сій змоклім убогім таборі (нема в нім ні одного з синків кривних і свояків „наших батьків народу“) таки народжуєть ся думка пошани для тих, що впали на шляху боротьби за свободу сеї гарної нації. Представте собі молоденьких 11-ти місячним боєм утомлених хлопців, що забрали в сей ліс і самі не знають, на як довго. Недалеко гремять російські гармати й бубнять машиніві кріси. Гранати та шрапнелі сягають аж сюди. А вони, ті хлопці, своїми ще неповні розвиненими раменами несуть тяжкого дуба, щоб його уставити на могилі тих, що погинули.

А скільки тут у сій таборі веселости й гумору. Тут ділять усіх стрільців на чотири роди (щось подібно, як римських легіоністів). Перший найбільш поважаний рід становить т. зв. „штанд“, себто основа, другий рівнож вартний уваги вдоволяєть ся номенклатурою „парубоцтво“; третій званий „фіфаками“, або „фінтиками“, се вже всякі спекулянти, ласі на лекшу позицію і роботу, а четверті се „маркетанти“, котрих називають також „дрянею“

Хто перейшов ся-б сим табором, той переконав ся-б про справедливість Франкового висказу про війну:

*„Війна! Вона не дасть, бач, жити і скінити,
Все йонить до нових стремлінь і змін.
В огонь життя, що гріє, жере і світить,
Усе нових докидує полін“.*

Могила 13-ох У. С. С. на горі „Ключ“ під Сколем.

Охоронні землянки II курія У. С. С. в ярі над Золотою Липою
(липень 1915).

Що ступінь, то щось дуже дивне, як на молодіж українського народу. Бо як ви наприклад зрозумієте то, що молодіж народу, котрий колись на Запорожжю, будучи сотки літ суверенним паном, не збудував ні одної порядної твердині, — тут у вохкім ярі чужого ліса, знаючи, що години побуту її в нім почислені, підприймає з власної ініціативи, без чужого п'ястук, величній культурній роботі. До них слід зачислити гарну купальню зі штучними водопроводами. Ви певно думаете, що се кпини. Тимчасом се дійсність. Правда, неймовірна дійсність, але дійсність. З природного жерела в лісі, котре стрільці назвали „Жерелом Мазепи“, попровадили вони, вирубанними в довгих дубових пнях коритами воду до двох нижших басенів, з котрих один призначений на збирання води до пиття (з відпливом aqua profluens, аякже), а другий на купальню. В сім останнім поставлена гарна будка, ціла заслонена щільно з усіх сторін зеленим смерековим гіллям, уложенним у формі вузьких, високих стін. Навіть найморальніша галицька попадянка могла би в ній купати ся. А є в тій будці туш, що паде з висоти яких двох метрів. Ще інтересніша від сього факту помисловість наших хлопців при будові сеї купальні: Великий казан з подіравленим, як решето, дном служить за збірник води, котра, як туш, виливаєть ся на водобоязне тіло Руєнака. І скажіть самі: Чи не оригінальна картина? Адже хто з вас не знає 70% наших інтелігентів, котрі живучи по містах, де о дешеvu купіль так легко, виказують засадничу та систематичну ненависть до чистоти й води взагалі, з виїмком тої, що подають у каварнях. Се одинока систематична „діяльність“, в якій загал нашої інтелігенції міг би сміло суперничити з інтелігенцією інших народів, якби мав тільки спільну арену до попису.

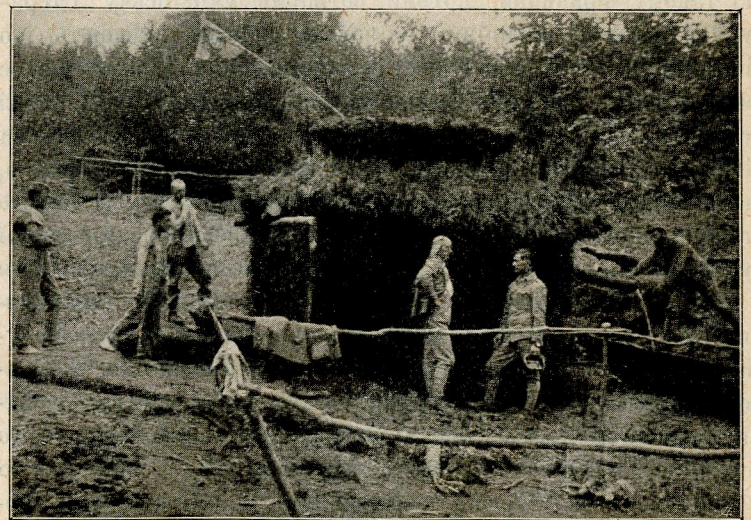
Але треба признати, що ми маємо також „людей з характером“, т. зн. таких, котрих навіть війна абсолютно нічого не навчить. Покійний Павлик, котрий таку вагу клав на постійність характеру, мав би велику сатисфакцію, бачучи навіть у сім таборі, де в загалу нашої молодіжи слідна засаднича зміна психіки, — частину людей з „характером“. На „характер“ Руєнака складаєть ся у першій мірі очевидно артистичне dolce far niente, хочби навіть воно не було солодке, тільки гірке. Переважно наша шляхта й інтелігенти,

як інформував мене з гумором наш артист Гаврилко, не завдали собі навіть настільки труду, щоби перед розбиттєм шатер, оглянути терен, на котрім їх розпинали. Прийшли й добре їм було там, де стали. Тай розбили в тім „добрім“ місці коло 20 шатер. Але, як відомо, саме характерним людям найбільше приходить ся терпіти в життю; прийшла вода велика й то серед ночі тай на превелику втіху цілого табору залила тих двацять шатер так ґрунтовно, що мешканці їх ключками та гачками витягали з залитих водою шатер свої торби з хлібом і шматте. Опісля пішли „в комірне“ до своїх щасливіших товаришів. Тих комірників прозвано переселенцями або емігрантами.

Навчені досвідом перевели в таборі „каналізацію“. Я переконаний тепер, що ми, отримавши поділ Галичини, потрапимо під проводом власних інженерів перевести відводення усіх мокрих околиць.

Мають наші стрільці в сім таборі і завязки свого звичинця: на горбику стоїть маленька будка малесенького песика, а біля неї таблиця з великим написом: „Цербер“. Дійсно трудно здержати ся від сміху, бачучи такий прояв гумору — в сім лісі, так близько боевої лінії, де кожної хвили може досягнути ворожий ґранат або шрапнель.

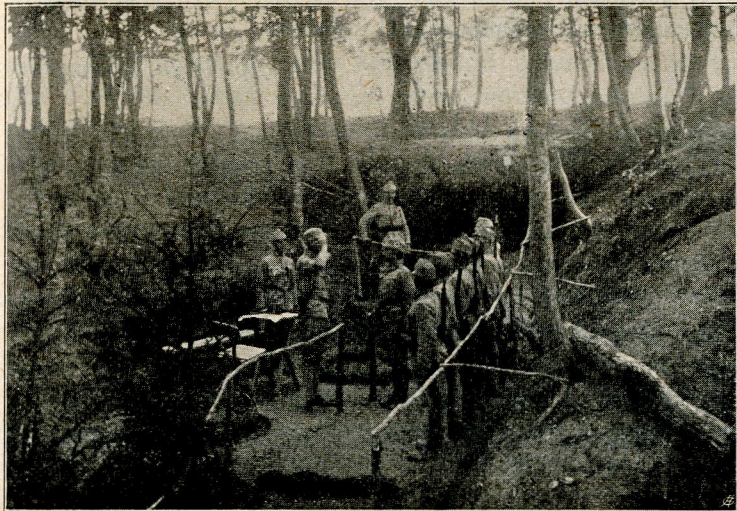
А той їх гумор прибирає найрізніші форми й доходить часом до цілком несподіваних проявів. Молодечий, як шампанське вино, бурливий гумор. Ось нпр. така його каскада. З російських позицій летять гарматні кулі просто на січовий табор. Вже чути їх свист. А в таборі — ви певно думаете: страх? — неописана радість: „Є, є“ кричать стрільці з очима, розпаленими надією, і вибігають напроти летючих шрапнелів, щоб, як на гаївці пилку, видирати собі з рук алюміній, котрий походить зі шрапнелевого пальника. Така картина пригадує гумор старих пісень Запорожжя та старі свідцтва безбоязкости наших прадідів. Якась дивно ніжна золота струна спомину тягнеть ся від сеї картини крізь великі простори земельні і довгі століття темної неволі, аж ген до хлопців „Уруш-шайтана“ Сірка та Палія, Богуна й Богдана. А ген-ген, де вже майже зникає ледви чутний відгомін сеї золотої струни, видніє таємничя й мугутня постать князя Святослава, Володимирового батька, що оточений з малою горсткою свого війська великим натовпом ворожих сил, сказав до своєї дружини слова, котрі ко-

Купальня У. С. У. II курія при „Жерелі Мазепи“ в лісі над Золотою Липою.

лись у нашій самостійній державі повинні пишати ся на прапорах полків наших: „Не принесем сорому руській (українській) землі!“

Дивна річ — в руці одного з опроважаючих мене по таборі командантів чет запримітив я невеличкий, але чудової роботи медаліон; на тім самім матеріалі, принесенім з російської боевої лінії повітром, вирита голова великого князя Святослава, гордо піднесена вгору, зі стягненими бровами, в залізнім шоломі. Виконавець того медаліону — Гаврилко. Якби я не вважав за обиду висказу, котрий наша суспільність уважає за похвалу, то сказав би був виконавцеві сього медаліону: „Я ніколи не сподівався по вас, що

Зміна сторожі в II курні в сотні д-ра Омеляна Левичького в серпні 1915 над Золотою Липою.

ви зможете щось подібне сотворити!“ Я вже хотів сказати сю українську похвалу, але в сам час виручив мене Вітовський. Він узяв з рук артиста сей медаліон і, жартом ховаючи його, сказав: „Може се буде одинокий медаль, який отримую. . .“

Одначе легкий алюміній зі срібним полиском не все приносить золоті спомини та чудові медаліони. Він часом, падаючи біля табору, ранить наших молодих хлопців, що з такою радістю вибігають йому на зустріч. А буває й гірше. Замість шрапнеля засвище й завищить іранат, його небезпечніший брат. Тоді між жадними матеріалу на свої виробу повстає обурення на Москалів. Дають ся чути оклики: „А то собаки! Колиб хоч кілька шрапнеликів пустили, бо нема вже з чого перстенів робити!“

Головна галузь продукції з алюмінієвого матеріалу, то виріб перстенів. Яка в них ріжноманітність! Почавши від найскромніших, скінчивши на вишуканих що до форм і взірців. Отримав і я перетінь в подарунок від одного стрільця, котрий за нього навіть заплати не хотів прийняти. Може тому, що за нього заплатити трудно: Адже матеріал на такий перетінь здобуваєть ся з нараженням життя. Се відчувають часом також т. зв. — але може ліпше не сказати, хто? Дивлю ся я на стрільця, котрий зробив мені сей гарний подарунок. Старший чоловік. Вітовський подає мені зараз його коротку життєпись: „Се найстарший стрілець у нашій курні. Називаєть ся Петро Заворотюк. Уродив ся у Стаях, повіт Рава Руська, в р. 1871. Бував далеко в світі. Знає мови: німецьку, малярську, румунську, болгарську і н.

Має сина, котрий виховуєть ся у Кракові. Брав участь в бурській війні по стороні Бурів. Великий службіст. Його поважають і називають „вуйком“.

Я міг би оповісти ще багато про другий курінь Українських Січових Стрільців. Але може вам уже скучно. Сей курінь і на те має раду: чудовий хор. Вже цілком темніло, як він зібрав ся перед отаманською кватирою. І поплили пісні. Передусім улюблена пісня сього куріня, улюблена ізза мелодії:

„Ой, зза гори чорна хмара встала,
То не хмара, молоді цусари . . .
Попереду йдуть генерали,
А по заду бють у барабани . . .
Не журить ся, молоді цусари:
Попереду йдуть генерали,
А по заду бють у барабани“ . . .

Чи тільки ізза мелодії любить сю пісню II курінь?
А чому любить він отсею пісню:

„Зажурила ся молоденькая вдова,
Що не скошена, не згромаджена зелененькая трава:
Наймла вона си косарів двайцять чотири,
Щоби вони їй діброву скосили.
Косарі косять, косарі косять,
А вітрець повіває,
Шовкова трава, зелена
На косу налягає“ . . .

Ген далеко в молодім, зеленім лісі губить ся між корчами тихеньке сольо стрільця-співака, немов життє тих, що

Рій У. С. С. під проводом вістуну Івана Гембуса над Золотою Липою (липень 1915). Зліва направо: Микола Зарейко, Михайло Сидорук, Микола Данилович, Остап Копилох, Гриць Кульмацький, Артим Кучер. Над ровом похилений його провідник (курінь I, сотня III Чмоли). — Вістун Ів. Гембус напав 16 листопада 1914 зі стежею під Анабергом (пов. Сколе) на 37 козаків; 9 козаків наша стежа вбила, 11 ранила, 7 полонила. Між убитими був повалений Гембусем прапорщик, від котрого забрано як добычу срібний кинжал, гарно викований. Тоді той самий вістун на чолі малої стежі У. С. С. в грудні м. р. під Підполозем (Везир-Саллашом) відбив відділ наших уланів і забрав три полонені там без коней гармати нашої артилерії.

сподівалися вернути до дому, а вилили його кривавими слідами на скелях Бескида, на болохівських мочарах. Розплилася пісня по корчах у темній лісі, як кров у чорній землі...

Чому любить січовий курінь отсю пісню?

Нараз загремів грімкий, як приступ свіжого полку, спів — говіркий, веселий:

*„Ой, летіли чорні мухи
Тай стали співати...
Гей, гей, краще було жити в світі козаком,
В Крим по сіль ходити, звать ся чумаком“...*

З команди бригади просили, щоб відкривати телефон, як наші хлопці співають.

„Чи ви відкрили телефон?“ — питає один з офіцерів.

Протиурядові промови в Думі.

Родічев сказав у Державній Думі: „Я бачу, що слова Ллойд-Джорджа: „німецькими гарматами будуть розбиті кайдани Росії“ — в деякій мірі здійснюються. Я сподіваюся, що розіб'ються кайдани, які сковували розум багатьох послів, що стоять у Думі по правім боці“.

Ми полишаємо Родічеву судити про те, оскільки порозумнішали російські чорносотенці, але з протестами проти уряду виступили й вони. Побідників, як говорить ся, не судять, а здихаючого льва копає й осел. І з опозиційною мовою виступив у Думі навіть Марков II. „Не зрозуміло“, казав він — „чому після перших місяців війни уряд не почав мобілізації промислу! Тут є щось, на що треба би звернути увагу суду, і я побоююсь, що тут є не лише помилка, а й злочин“. А коли й Марков хоче вже передати уряд суду, то нашому приятелю гр. Бобринському не лишається нічого іншого, як домагатися реформи, й він її домагається, хоч дуже дипломатичним способом: „Країні потрібні внутрішні реформи. Але сі реформи можливо перевести лише тоді, як наступить побідний мир... Ми ставимо до уряду суворі вимоги“, — казав він далі, — „тепер може й не час говорити про хиби, недостачі та злочини минулого, про агентів уряду, що підлягають йому і може навіть находили ся в його осередку, яким місце на лаві оскаржених... Про се й поки-що й не говорю“. А оскільки шановний граф про них і говорить, то робить як розумний злодій, що починає гнати ся за іншим, щоби не зловили його самого. Звернули ся проти уряду й його вірні слуги октябристи. І Н. В. Савич поучав уряд так: „Побіди й порядки готують ся у мирній часі, підготованне війни лежить на генеральнім штабі і його неправильна організація має ґрунтовні похибки... Вина артилерійського уряду безмежна. В ній були люде, які не знали Росії, не знали її продукційних сил і втратили 11 дорогоцінних місяців. Тепер є в нас уряд, що називається відновленим, але сей уряд не має жадної відвічальности перед законодавчими інституціями. І все-ж-таки ми дамо йому всяку поміч в справі організації і побіди над ворогами“. Зеднання сил громадянства з уряду домагав ся і лівий октябрист Б. Карзин.

Гострійше промовляв поступовець І. Єфремов: „Нарід стурбований і обурений злочинним відношенням військових урядів до справи державної оборони“... „Суспільна діяль-

— „Відкрили, відкрили!“ — відповідають з усіх сторін.

А дощ не стає. І леть ся струями по струнких пнях молодих грабчуків, по мягкім листю вурдовини, по дні яру, над котрим таборує другий курінь Українських Січових Стрільців.

Ми зіли вечеру та пішли в темну ніч. Було ховзко під ногами й дощ таким голосним шумом плакав по лісах над Золотою Липою, що мені пригадали ся переповнені жіноцтвом залізничні двірці в часі мобілізації, з котрих далеко, далеко ніс ся плач, — зовсім такий самий, як шум сього дощу в лісах над Золотою Липою, де стоять табором два куріні Українських Січових Стрільців.

А російські ракети так чудово моргають над лісами, в котрих стоять табором наші хлопці...

Др. Осип Назарук.

ність здавлена. Національні несправедливості загострені. Робітничі організації розбиті. Господарське життя краю утруднене й терпить від незгоди в розпорядках урядових агентів... Політичної амністії немає. Тисячі Росіян страждають у в'язницях... Ми вітаємо зміни, що відбули ся в уряді, але чи зроблено тим усе задля забезпечення перемоги. Чи не відбула ся лише часткова зміна, а не зміна осіб, а не зміна системи?“

Не задоволений цілком змінами в складі уряду й Мілюков:! „Нові члени кабінету“, казав він, або належали недавно ще до організацій, що показували свою ворожість представникам народу, або й тепер відкрито називають себе правими. Се все далеко не свідчить про правильне зрозумінне серйозности ситуації... Не задоволений Мілюков і політикою уряду та відношенням до недержавних націй: „Тут особливо яскраво виявили ся партійні стремління влади, гра на темних націоналістичних інстинктах має зі звичайною зброєю проти інородців і чужовірних, — осягла незвичайних розмірів під плащиком потреб воєнного часу“.

„Ми були свідками некультурної спроби нападу на національність і віру населення недавно здобутих провінцій, для правлення котрими вислано шумовиння російського провінціального урядництва“. Становище трудовиків і соціал-демократів ґрунтовно різниться від становища інших думських фракцій. В тім часі, як сі останні, гостро критикуючи уряд, все-ж-таки готові йти разом з ним в розпочатій ним кривавій авантурі, соціальні демократи й трудовики умивають руки в злочинах уряду та думської більшости й рішучо виступають і проти уряду й проти Думи 3 червня. В промові, за яку Чхенкелі виключено на три засідання з Думи, казав він між іншим: „В часі війни Дума вперше починає законодавчу працю. Вона в своїй більшости досі не хотіла займатися нічим іншим крім овацій і маніфестацій на славу так званого єднання з урядом гніту й поневолення. Армія обкрадана з усіх боків. Відчуваючи відповідальність, яка лягає на уряд за нещастя, що впали на край, він поспішає скинути всю відповідальність на Думу. В тім цілий зміст урядового законопроекту. Запрошуючи членів Думи в особливу раду при міністрі війни, уряд хоче зробити її співучасницею своїх злочинів“. Уряд звів 150,000,000 міліонів населення Росії на щабель безсловесних сотворинь, що мають лише право проливати море крові, але не сміють

чогось перечити. Навіть робітників, що домагають ся поліпшення свого господарського становища, обвинувачують в державній зраді й обвинувачують ті, котрі самі були признані зрадниками. Ніколи ще вязниці не були так переповнені робітниками, як тепер. Робітники мовчать, їх преса знищена. Але ганебно мовчить і буржуазна преса про те, як будуть покарані робітники, що ввійдуть у вашу особливу раду. Се певно буде нарада в далекім Сибіру? Ви хочете мати робітників у ролі статистів, а звалити на них ваші протинародні заходи.

„В надрах уряду вже виробляється проєкт мобілізації праці робітників, котрих хочуть привязати до фабрик і зробити воєнно-служачими, себ-то позбавити їх права не лише чином, а й словом противити ся лицемірному визиску їх праці . . . Відбувається не мобілізація промислу, а мобілізація прибутку. Відбувається не заосмотренне армії, а заосмотренне кишень промисловців народніми грішми. Перший обовязок Думи сказати цілу правду. Дума знає правду, але не хоче її говорити. Вона зачинає двері сеї салі, щоби шептати ся з урядом.

„Більшість Думи лишила ся тою-ж, якою вона була завсїгди,—підвалиною уряду, якому тут не місце. Що можна сказати про уряд в особі його голови в шляфроці і пантофлях . . .

„Я вам скажу лише, що слово належить народови. Перед ним стоїть фатальна альтернатива: або він мусить покірно схилити свою голову перед сею небезпекою, яка на нього чекає, перед ще більшим поневоленням, або розірвати кайдани, що сковували його, переступити через мізерну Думу 3-го червня і сказати своє слово про війну і мир.“

Промови інших соціал-демократів — Чхеїдзе і Скобелева — в своїй основі не протирічили вище наведеній промові і тому промова його являється дійсним голосом думського заступництва та російського робітництва. В досить гострій формі зробили соціалні-демократи запитання про розстріл робітників у червні в Костромі, де вбито чотирьох робітників і ранено дев'ятьох та про недавні масакри робітників в Іваново-Вознесенськїм, де число ранених і вбитих виносило вже декілька десятків. В своїй промові приєднав ся програмово до соціалних демократів і представник трудовиків Керенський, сказавши між иншим: „Хиба-ж

можна-ж у нас пропонувати представникам робітників іти в особливий воєнно промисловий комітет, коли доля їх вже з гори рішена, бо як що вони сьогодні підуть до особливої Ради, завтра будуть арештовані і відіслані в Сибір. І коли ми тепер говоримо з робітниками, вони відповідають нам тепер: на сю провокацію ми не підемо. Ми своїх ліпших людей своїми руками в Сибір посылати не хочемо.“ На засіданню Думи 21 серпня Керенський сказав: „Тепер після того, як скінчив ся процес послів, ми всі знаємо, що проти 5 соціалістичних послів дійсно ужито наклепу, але вони й тепер лишають ся у Сибіру, а ті, що брехливо обвинувачували їх, сидять на панських кріслах у верхній палаті“ . . . „Ми мусимо отверто сказати з сеї катедри, що катастрофі, яка тепер відбувається, можна запобігти лише негайною зміною виконавчої влади, негайним утворенням уряду з представників усіх політичних партій, звязаних живими силами з країною“. Потім Керенський домагав ся повної політичної волі для населення Росії й усунення теперішнього уряду.

До сього треба додати, що антагонізми розвивають ся усе більше й не лише між урядом і Думою та між думською більшістю і лівою меншістю, а й у самій думській більшості. Тоді, коли ліберальні партії старають ся зробити думську сесію, як не перманентну, то в усякім разі можливо довшою, крайні праві старають ся вкоротити віку Думі, домагають ся від уряду її розпущення, бойкотують Думу, щоб ліберали не мали потрібної арени і т. д. Але переважають поки-що ліберали й уряд, зламаний поразками на полі бою, відступає і в державі з позиції на позицію перед лібералами. На підставі відомостей німецьких часописей Горемикін мусів сказати Родзянкови, що уряд полишає самій Думі припинити її загальні засідання, як самі послі того хочуть.

Але ліберали пішли ще далі на засіданню особливої ради, в яким узяв участь царь. До нього звернув ся Родзянко та зажадав, правда, в дуже вірнопідданській формі, створення уряду, що користував ся-б довірем не лише царя, а й народу. Чи дістане Росія відвічальне парламентське міністерство, поки-що сказати досить трудно. Але царь утікає вже від лібералів аж на фронт, який тепер зрештою посуваєть ся усе ближче до Петербурга. *М. Троцький.*

Шевченківське свято в Катеринославі.

З нагоди 54-их роковин смерти Тараса Шевченка уладила катеринославська „Просвіта“ традиційну панахиду та великий літературно-вокально-музикальний вечір. Панахиду відслужено 26 лютого ст. ст. о шостій годині у вечері в катедральнім соборі. Хоч того дня лютувала в місті сніжна заметіль, собор був переповнений вірними, серед яких особливо багато було шкільної молодіжи. Були присутні також представники ріжних місцевих суспільних організацій, московських і українських, багато інших пошанувателів великого поета, а также великий відділ поліції. По панахиді списав поліційний урядник протокол з причини поміщення у газетах без попереднього дозволу оголошень про панахиду, хоч ніколи передтим не вимагали такого дозволу. Оголошення надруковано в „Южной Зарі“ і „Придніпровскомъ Краї“. Третє оголошення задумували подати в народній часописи „Оборона“, що недавно стала виходити в Катеринославі,

але її редактор, місцевий московський поступовець — адвокат Анісімов, згодив ся умістити се оголошення тільки по переднім дозволі поліції, та й то тільки по московськи, хоч усе в Катеринославі всі місцеві часописи, не виключаючи навіть чорносотенної „Русской Правды“, без перешкоди друкують єї й інші оголошення по українськи.

Дня 23 лютого в неділю звичайну, присвячену роковинам смерти панахиду по Шевченкові відслужено також в Мануйлівці, новомосковського повіту.

„Великий традиційний Шевченківський вечір“ уладжено в сім році дня 7 марта. Він відбув ся з великим успіхом і зібрав масу публіки, що виповнила по береги салю театру „Комерческого клуба“. Вечір розпочав ся виголошенням по українськи вступним словом Г. Черняхівського про славянофільство в Шевченка, вислуханим публікою з глибокою увагою.

Коротко, але докладно познайомив Г. Черняхівський слухачів з подібними до російського славянофільства рухами в західній Європі й особливо серед інших славянських народів, потім дав блискучу та повну характеристику ідеології московських славянофілів і вкінці перейшов до вияснення відносин Шевченка до питань славянської згоди, наскільки вона відбилась у його творах і в програмі Кирило-Методіївського Братства. Підкреслив притім глибоку, органічну різницю у відносинах до питань славянської згоди в Шевченка як кріпака й поета одного з найбільш обездолених славянських народів і в московських славянофілів, у більшості панів-поміщиків і представників найщасливішого члена славянської родини, що ніколи не зазнав національного гнету й тому не відчув дуже питань національної рівноправності та розкріпощення мужицької маси. „Відмовивши ся від виключности московських славянофілів, відмовивши ся від їх підзорливости, нетерпимости, гордості й ні на чім не основаної ідеалізації минулого, Шевченко — говорив на закінченні лектор — далеко ширше від них поглянув на бажаність і можливість славянської згоди. Вносячи сюди властиву йому любов до обездолених, широку гуманність, стремління до правди — справедливости й повну терпимість до чужої думки й віри, звертаючи ся до людей з зазивом: „Будьте люде!“ — він указав одиноким правильний шлях до осягнення славянського зближення.“

По вступнім слові великий мішаний хор в національних українських костюмах під управою талановитого місцевого диригента В. Петрушевського відспівав гарно „Заповіт“ Шевченка, який вислухали, як усе, з особливою увагою, а потім наступило виконання сольових, вокальних і музикальних номерів програми, а також деклямації. Ще тричі потім виступав також й хор, що по майстерськи виконав на закінченні один із найкращих своїх номерів, кантату Миколи Лисенка на слова Володимира Самійленка „Умер поет“, присвячену Шевченкові.

Однак найвизначніший і найбухливіший успіх мав

Українське питання в англійській пресі.

Найновіше число британського журналу «The British Review» (vol. XI. Nr. 1, липень 1915) приносить дві замітні статі: «The Polish Question» і «The Future of the Ruthenians», які взаємно себе доповнюють і є поки-що останнім словом англійського погляду на будучу політичну будову російського царства.

Для нас важніша друга стаття, та звернемо увагу й на першу, бо вона теж почасти доторкає й українського питання, а через те не позбавлена деякого інтересу також і для нас.

«The Polish Question» — польське питання — се реферат проф. F. Gabrys у паризьким Соціологічним Товаристві.

Автор виходить від звісного маніфесту велик. князя Миколи Миколаєвича до Поляків і заявляє, що сей маніфест є граничним стовпом відродження Польщі, бо він стремить до „з'єднання трьох Польщ, австрійської, пруської і російської під скиптром рос. царя.“ Не дивниця, що майже всі політичні польські фракції в Росії, а спеціально націон.-демократична й реалістична, відгукнулись на сей маніфест дуже симпатично й 15 серпня 1914 р. вислано до автора маніфесту телеграму з подякою і заявою лояльности та бажання побіди рос. арміям, підписану 64 особами, між ними 22 реалістами, 16 націонал.-демократами і 26 представниками інших політ. напрямків. Тільки соціалісти та соціальні демократи заховались супроти маніфесту пасивно.

артист київської опери Н. Карлашов, що з великим артистичним чуттям і підємом проспівав декілька поезій Шевченка в гармонізації Лисенка (Моліться, братія, моліться, Ляхам і ин., а на bis декілька уривків з українських опер) тай артистка Наталія Дорошенко, що глибоко захопила аудиторію своєю талановитою, артистично відчутною деклямацією таких віршів Шевченка, як „Вітре буйний“, „Чигирин“ і (на bis) декількох поезій, присвячених Шевченкові (О. Пчілки й Х. Алчевської). Сяла буквально замирала, як єї артисти виконували свої нумери, й дріжала від грому довго невмовкаючих одушевлених оплесків, безкраїх „браво“ й „ще раз“, як вони кінчили.

Зрештою і всіх інших виконавців стрічала публіка також з одушевленням, особливо артистку саратівської опери А. Вельгій, що має дуже гарний, звучний сопран. З місцевих музикальних сил брали участь у вечері: тенор Г. Березницький, вільний артист С. Пергаменчиков, що відіграв на фортепяні відомий „Жалібний марш“ Лисенка, та популярний місцевий суспільний діяч і композитор, член міської управи А. Гротто-Слениковський.

На сцені цілий час на високім постументі стояв бюст Т. Шевченка, гарно вдекорований зеленою, українськими плахтами, рушниками й різнокольоровими електричними лампочками.

Цілий вечір мав характер дуже ідейного Шевченківського свята й під сим оглядом як що до змісту, так і що до виконання програми відбув ся без ніяких дисонансів і полишив дуже приємне вражіння. Місцеві часописи подали про нього потім дуже гарні рецензії, а „Южная Заря“ надрукувала вповні в перекладі на російську мову вступне слово Г. Черняхівського.

Се був перший й одинокий за цілий рік у Катеринославі великий артистичний український вечір. Чистий прибуток з нього розділено потім між українську ідалню для дітей запасних, покликаних на війну, й комітет несення помочи населенню Галичини, що потерпіло від війни.

В слід за тим пішов чин. На перший зазив кількасот тисяч Поляків стануло під рос. прапором, „щоб іти і боротись з Німцями і, о горе! з власними польськими братами з Галичини і Познаня!“

„Поляки з Галичини, — каже автор далі — які тішать ся ліберальною формою автономії і були абсолютними панями сього краю Габсбургів, воліли зберігти се, що мали, не будучи певними, чи дістануть ті самі привілеї від Росії“.

І далше представляє автор, яким способом реагували галицькі Поляки проти примани Росії, а з другого боку, як віднеслись до обіцянок царату пруські Поляки.

Сконстатувавши, що тільки рос. Поляки повірили обіцянкам вел. князя, застановляє ся автор, яким способом по думці Поляків можуть бути зреалізовані польські іредентичні аспірації. Під сим оглядом є два табори: одні, іредентисти стремлять до відбудови історичної Польщі, себто Польщі зперед 1772 р., другі до здвигнення етнографічної Польщі. Котра тенденція має більше виглядів на зреалізованне?

Історична Польща, себто унія Польщі і Литви з Україною, була „радше династичною, ніж політичною унією“. Коли Польща стала намагатись знищити союзні краї, тоді повсталала в лоні унії реакція, як прим. конвенція у Вильні 24 жовтня 1700, під проводом кн. К. Радивиля, канцлера вел. воевідства литовського, кн. М. Огінського, міністра фінансів, кн. Корибута-Вишневецького, гетьмана литов. і

ин., а на чолі невдоволених станув кн. Сапіга. Конвенція рішила стремити до цілковитої відбудови давньої Литви зперед унії, бо „кляті польські вольности зруйнували наш край — як говорилось в резолюції. Невдоволення з польського пановання змагалось, ослаблювало державу й довело вкінці до розбору Польщі. Значить, аспірації всеполяків не мають історичного узасаднення. А зрештою, чи можливі вони до зреалізовання?

Ся Польща — каже автор — не була-б Польщею, але Македонією, де Поляки були-б помішані з Литовцями, Білорусинами, Укдаїнцями, Лотишами та Жидами, отже послідовно були-б у меншости.“

А в практиці?

Литовці се нація не польська й не мають нічого спільного з Поляками. Колись вони спробували злучитись з ними, але потім виявили зовсім відмінні тенденції і не мають охоти й нині до сеї злуки. Вони домагаються справедливо повної національної автономії.

Лотиші останніми часами зробили чималу дорогу в національним розвою і мають право так само до автономії.

Біло-русини й Українці, правда, — Славяне, але їх віра відмінна від польської, а до того вони різнять ся від Поляків своєю мовою. „Національна свідомість сих націй розбуджена й вони — домагаються прав на індивідуальний розвій“.

Отже зреалізованне тенденцій всеполяків було-б нарушеннем принципу національності. І на погляд автора відбудова „Великої Польщі“ була-б жерелом анархії, яка загрожувала-б мирови, як се було в р. 1772“.

Більше раціи признає автор аспіраціям сих, що стремлять до відбудови етнографічної Польщі. Вона обнімала-б зах. Галичину, Познаньщину, Гор. Шлеск, часть східн. Прус — з числом мешканців 17, 000.000.

Автор кінчить свої висновки такими словами:

В сій хвилі годі сказати, який кінцевий вигляд буде мати друга будуча Польща; але коли сеї проблем дозрів до дискусії, мені остає тільки висказати бажання, щоби він був розв'язаний по правді і справедливості, в інтересі польської і сусідніх народностей“.

Для нас цікавіша друга стаття: »The Future of the Ruthenians.« — Будучність Українців — пера Bedwin Sands'a, поміщена на сторони 26—48 згаданого журналу.

Автор статі нам уже знаний. З його пера походить усе найзамітніше, що було дотепер сказане про українське питання в англ. мові, а саме брошура »The Ukraine« і чимало статей особливо на сторінках »New Age«. Се д. George Raffalovitch.

Та треба замітити одно. Мабуть численні атаки противників, з якими зустрілись огненні слова оборони укр. народу проти московських затій, апробованих британським правительством, якими були переповнені його статі, ослабили його віру в справедливість української справи в такій формі, яку надали ми їй нині — бо автор зрезигнував по части зі своїх дотепершніх поглядів. Він пішов на дорогу компромісу та погодив ся з думкою, що українському народови усміхається будуччина під скиптром царя і тільки Росія може зреалізувати національно-культурні дезідерати нашого народу.

Не будемо полемізувати з автором, бо розуміємо його становище та знаємо, якими дорогами дійшов він до зміни своїх поглядів на укр. справу. Сі погляди ще й у тепершній формі на стільки замітні, що годить ся їм придивитись.

Автор зачинає статю заміткою, що Англіїці стараються виминати студії „чужих проблемів“. Та сі проблеми напихаються самі собою скорше чи пізніше. Так є і з українським проблемом. Хоч Англіїці претендують собі право до знання Росії, вони постійно „ігнорують важні національні проблеми сього краю, які можуть потрясти ним аж до глибини його душі“. Вони нехтують існування інших націй в Росії тому, що вони ніби-то німі. Так мається ся річ з виш 30 мільонами Українців, „які в недалекій будучности запевняють собі свої права, без огляду на се, чи зах.

Європа про них знає, чи ні.“ Бо „будучність співділає з малими національностями.“ Сю теорему зрозуміли вже в Росії і небаком вона найде приложення у практиці — в відношенню до проблему польського, фінського й українського.

Після сеї вступної замітки переходить автор до україн. питання. Число Українців доходить до 37 міль. Вони походження скитійського, а багато авторитетних осіб заявляє, що вони найчистіший славянський тип. „Для тих, що жили між ними і між іншими Слав'янами, вони більш симпатичні, ніж інші“.

Потім переходить автор генезу кожної назви нашого краю і спиноється на останній: Україна, яка „в 17 віці була знана в Франції і Англії і її писали тоді так, як нині. Москалі уживають супроти нас також згідної назви „мазе-пинців“, себто бунтівників. Українці в порівнянні з Москалями, се „справжня Cinderella“ — народ під кожним оглядом вищий духово і вдачею. „Українець дуже дбає про се, щоби його вважати Європейцем, і він вповні заслугує на се імя“.

Огляд найважніших періодів укр. історії може бути без мала оповіданнем горя народу. . . історію укр. нації годі читати без співчуття.“ Та все вказує на се, що з нинішньої кризи „Україна вирине в найблизшій будуччині вповні могоча й автономна.“ Досі Росія давила автономні змагання Українців, але тепер, коли „Турки й Поляки будуть мати вповні означені території, з яких вони не схотять виходити як завойовники“ — не буде причини давити не-російські нації, отже й доля Українців в Росії змінить ся на краще.

Після сього досі наївного представлення причини рос. гнету над укр. народом автор говорить про силу історичних традицій в масах укр. народу й осуджує тенденції рос. націоналістів, часто укр. ренегатів, до повного засмілювання сього народу. „Всі славніші подорожні останніх двох сот літ — пише він — з прикрістю мусіли зазначити неможливість національної єдності між Москалями й Українцями, або уживання звичайних російських назв: Великої Мало-Русини. Проф. L. Niederlé, M. Loeris Léger і Mr. P. Selver, найбільше авторитетні особистости що до славянського світа, виявили свою рішучу думку, що є дві нації, а не одна. . .“ Сам автор заявляє ся теж за сим поглядом і каже, що з огляду на людovu культуру Українці дещо споріднені з Румунами. Мовою різнять ся вони так само з Москалями.

В 15 в. через україн. канал дісталась до Росії зах.-європейська культура, яка розвивалась на Україні здавна.

Потім подає автор історію України від полтавської катастрофи, згадує про визвольні змагання Гордієнка й Орлика, а з другого боку представляє асиміляційні змагання рос. правительства, від Петра I. почавши аж до р. 1772.

Після революції 1905 р. та жовтневого маніфесту усміхнула ся також Українцям надія на певні полегші. Сі надії не справдились. А причиною сього ворожого відношення до укр. культурних змагань незнання української справи, недостача укр. аристократії, а вкінці погляд, що Українці волять власть німецьку, ніж російську. Та нині можна вже з повним довірем глядіти в будуччу добу рос. політичної думки. Уже перед трьома роками проф. Волков в „Русск. Вѣстнику“ пропонував норми відношення до укр. народу, з яких промовляє тенденція узгляднити культурні і націон. вимоги сього народу. Певно вже найблизша генерація буде користуватись плодами сього зміненого курсу політики. Спеціальну трудність представляє релігійне питання, бо хоч рос. Українці православними, а одначе вони стремлять до незалежного Синоду в Києві; гал. Українці є католиками й не виявляють охоти змінити обряд.

Представивши можливість розквіту славянської раси, яка може витворити симпатичну культуру й значну політичну силу „під протекцією, але не під диктатом Росії“ — автор кінчить словами:

„Нехай буде вільно одному з найбільше відданих поклонників Українців висказати щирю надію, що вони будуть

мати спромогу розвиватись свobodно по своїй виключно національній лінії."

Се зміст великої статі Рафаловича. Зваживши се, що ся і попередня статя проф. Gabrys-a найшла доступ до одного з найважнійших англ. місячників, треба сказати, що поволи наступає зміна відношення Англіїців до своїх союзників з Росії. Ще недавно вся офіційна англ. преса голосила пеани в честь великої побідної Росії, що має загорнути під свою залізну стопу половину Європи — а нині не те. Нині вже допускається дискусія на тему розбору Росії. Бо хіба со-

творення незалежної Польщі і признание автономії Литовцям, Фінам, Лотишам, а особливо Українцям не тотожне з розбором Росії? Адже з огляду на зростаючу силу ідеї вольної України на австрійській території Росія запустилась в сю авантурничу війну, яка грозить їй катастрофою, хочби у формі предвидженій проф. Gabrys'-ом і Bedwin Sands'-ом! І тут зачинає вже тріумф звісна »fides britannica«, яка опускає союзника в критичній хвилі, а навіть кидає йому колони під ноги. Бо чи можна скласифікувати инакше для нас зрештою симпатичні виводи згаданих авторів?

Світова війна.

(Огляд подій від 8 до 14 вересня 1915).

Подією сього тижня, супроти якої всі інші події остали на заднім плані, було уступлення російського верховного вождя великого князя Николая Николаевича, що через 13 місяців був самовладним паном, диктатором Росії і тільки нещастя стягнув не лише на народи Росії, але й на державу Романових. Николай Николаевич своїм способом ведення війни завинив усі невдачі російського війська та нещасний відворот і мілітарний погром Росії, тому мусів зложити булаву верховного вождя й пішов не на Сибір, але на Кавказ на підвладне становище „віцекороля“ Кавказу. Цар Николай II обняв тепер начальну команду російської армії в хвилі, коли через похибки його шурина імперія Росії захиталась у своїх основах. Прогнанне Николая Николаевича й обняття верховної команди самим царем свідчить про те, що Росія по дотеперішнім погромі не хоче дати за програму, але пробує ще в останнє з напруженням усіх своїх сил розпучливого опору й оборони перед грозячою їй катастрофою. Але й сей крок царя, хоч політично має дуже велике значіння, в нічім на змінить на ліпше некорисне положення російської армії і побитим царським військам не приверне лаврів побіди.

Тимчасом офензива Австрії та Німеччини на російським фронті поступала в минулім тижні дальше вперед. На цілім фронті від Балтійського моря до Дністра йшли завзяті бої. На північній часті фронту, на північ від польських багон ліве крило групи армії Гінденбург'а виконувало смілу офензиву в напрямі Двини та по здобуттю двох переходів через сю ріку в Фрідріхштадті і Леневаден наближається до Якобштадту. На середину армії Гінденбург'а пробували російські війська виступити з офензивою, але коло Вількомира Німці здержали російські протиатаки. У своїм поході на Вильно німецькі війська стояли уже в віддалі 20 кілометрів від сеї стратегічно важної точки. Німецькі армії на схід від Городна дійшли аж над річку Котру, північний доплив Німана, та над Зелвянку, що з полудня впливає ся до Німана.

На просторі між шляхом Волковишки—Слонім і шляхом Кобрин—Слудцьк німецькі й австро-угорські війська перейшли майже цілковито дуже тяжку область лісів і багон і в полудневій часті стоять у віддалі коло 50 кілометрів від міста Пинська.

На полудневій волинській і подільській часті фронту російські війська ставлять завзятий опір, над Серетом пробують навіть офензиву.

Мимо того армії ген. Бем-Ермолі вдало ся по тридневих кривавих боях проломити дня 7 вересня добре укріпленій і природними перешкодами забезпечений російський фронт на лінії Радивилів—Підкамінь—Залізці і приневолити Росіян на просторі 90 кілометрів відступити поза Ікву на горбки коло Кремінця.

В погоні прогнали Австрійці російські війська над горішню Ікву та через Алексинці і Залізці в напрямі Збаража.

Через сю побіду захитав ся також російський фронт на північ від Радивилова. Армія Пугала, що йшла рівномірно до залізнодорожної лінії Ковель—Рівне, перейшла долину Путилівки та по короткім острілюванню здобула дня 9 вересня другу волинську твердиню Дубно, котру Росіяне опорожнили. Так

з волинського трикутника твердинь остає лише один пункт — Рівне, до якого австрійські армії поволи зближають ся.

Занятої часті галицького Поділля Росіяне всіма силами боронять. Над Серетом стягнули відносно значні сили й не тільки ставлять опір, але пробують офензивою відкинути австро-німецьку армію Ботмера на захід. Боротьби над Серетом, особливо в напрямі Тереховлі і Чорткова, тривають дальше.

Австро-німецькі війська мусіли хвилево посунути ся дещо на захід від Серета на східний беріг Стрипи та відси відкидають усі приступи Росіян. Декілька причин зложило ся на се, що Росіяне розпочали офензиву над Серетом, зібравши там значні сили з ослабленням інших фронтів. Поперше російська команда бажала зараз по обняттю верховного проводу царем показати своїм військам і своїм заграничним союзникам, що зараз по приході царя воєнне щасте обернуло ся на користь Росії. Дальше офензивою над Серетом бажують Росіяне улекшити своє положення на Волині, бо рахують, що союзники перервуть свій похід у Волині на Рівне та часть військ кинуть над Серет.

Також політичні сили має на оці російська команда, а саме з огляду на становище Румунії бажает масами війська, стягненими на полуднево-західну часть фронту, грозити Румунії і представити досадно, що становище Румунії може бути тільки по стороні Росії. Не останньою причиною є те, що російська управа армії бажает не допустити союзних військ на українські землі, шпихлр Росії, вважаючи, що посідання українських правобережних областей для Росії важнійше, ніж Польща, Литва та Курляндія. Та належить сподівати ся, що й сим разом російська офензива розібеть ся в огні союзників так, як у маю російська офензива на Покутю або в червні коло Сіяви.

Над Дністром і на північ устя Серета армія Пфлянцер-Балтіна стоїть у завязятих боях з Росіянами.

На французьким терені війни належить згадати про успіх німецької армії кронпринца Вільгельма в арґонських лісі. Там Німці проломили дня 8 вересня французькі позиції на просторі 2 кілометрів на ширину кілька метрів, взяли укріпленій пункт Віян—ле-Шато, полонили понад 2000 Французів і взяли 48 кулеметрів. При війні в укріплених траншеях, що характеризує французький воєнний фронт, де боротьба йде о кожду пядь землі, сей успіх Німців дуже значний.

На італійським фронті починають знову живішу акцію Італійці. Але всі наступи їх остали безуспішними, Австрійці задержують ті самі становища, які мали попередньо.

На галіпольським півострові рівнож ніяких успіхів не принесли французько-англійські операції проти Турків.

В останнім часі німецькі воздушні шари „целеліни“ виконали кілька разів смілий напад на гордий острів Англії й обкидали Лондон, а саме середмісте Сіті бомбами. Англіїці обурюють ся таким „варварством“ Німців, бо Лондон не повинен відчувати, що на світі є війна. Наколи на континенті Європи жертвою війни падають цілі міста, то саме несправедливістю було би, колиб Лондон і інші англійські міста не відчули на своїй скірі грози війни. Ту справедливість виконали Англіїцям німецькі „целеліни“ дня 7 й 9 вересня.

Посмертні згадки.

Антін Кнігиницький.

В лютім сього року помер у Грабівці, богородчансько-го повіту, властитель дібр Антін Кнігиницький, що переказав своє майно: 140 моргів поля, хутір і готівку, вартости 150.000 корон, товариству „Просвіта“ у Львові на стипендії для учеників української народности. Покійний був взірцевим громадянином — господарем, довголітнім членом повітового відділу, хлопоманом з великою популярністю у селянства. По скінченню гімназії у Станиславові і Стрию осів на значній батьківській маєтності, провадив раціонально поступову господарку та своєю шильністю й опадністю довів її до такого блискучого стану, що вона стала в околиці взірцем господарки середнього земельного посідача. Покійний помер передчасно в 48 році життя. Безпосередньою причиною смерти були російські козаки. Вони часто наїздили на хутір і грабили, а раз впали в вечір до хати, зажадали видачі готівки, грозили смертю, завели його в тріскучі морози до неопаленої хати, роздягли там до сорочки, приклали кинджали до грудей і потурбовали його. Наслідком сього варварського нападу перестудив ся, набавив ся

запалення грудей, положив ся до ліжка й — уже більше не вставав. А що не мав надії на подужання, тиждень перед смертю закликав до себе чотирьох довірочних селян, зробив усне завіщання, потім для більшої правосильности велів списати се завіщання у чотирьох примірниках, підписав сам і роздав кожному свідкови. Висловив також бажання, аби його похорони відбули ся як найскромнійше місцевим мужицьким звичаєм у домовині, збитій з чотирьох огибльованих дощок.

Литвин.

Дня 30 квітня ст. ст. відбув ся у Миколаїві похорон молодого українського суспільного діяча Литвина, що з його ініціятиви заложено в Миколаїві українську „Просвіту“. В часі російської мобілізації покликали Покійного до армії як ополченця. Прибувши на місце призначення, умер нагло наслідком розриву серця. Неожидана смерть викликала глибокий жаль серед Українців і міської громадської управи, де служив багато літ. Заходами голови „Просвіти“ миколаївський городоначальник дозволив перевезти тіло Покійника до Миколаїва.

Вісти.

Привітна телеграма „Союзу визволення України“ Екс. фцм. Пугаллови з нагоди здобуття Луцька.

Ексцеленції фельдцайз-майстрови Пугалло von Brlog, командантові армії.

Союз визволення України поспішає як найщиріше привітати Вашу Ексцеленцію і переможну армію, що підлягає Вашій Ексцеленції, з блискучими перемогами на рідній землі українського князя Любарта й борця за самостійність України великого князя Свидригайла. Старинні руїни столиці сих українських князів у Луцьку нехай будуть свідками дальшого переможного напору славної австрійсько-угорської армії аж на серце України, на Київ. На славу Його Великості цїсареві Францови Йосифови, на честь славної армії й Вашої Ексцеленції та на визволення України „Славно“, тричі „Славно“! Ще не вмерла Україна!

За президію „Союзу визволення України“
Володимир Дорошенко.

Відповідь.

Високоповажаному Добродїєви Володимирови Дорошенкови, президентові „Союзу визволення України“, Відень.

Щиро дякую! Хай Бог помагає далі! Найкраще по здоровленню.

5 вересня 1915.

Пугалло, фцм.

Домагання російських Українців.

Дня 27 серпня явила ся в російського міністра народної просвіти Ігнатїєва депутація українських культурних організацій. Депутація складала ся з відомої української письменниці Софії Русової і публіциста Федора Матушевського, а провадив її член Державної Думи від міста Києва й професор київської вищої технічної школи Сергій Іванов. Вона домагала ся від міністра просвіти введення української мови як викладної у народніх школах усіх українських губерній і вручила йому при сій нагоді докладний меморіал про українські постулати на полі шкільництва.

Таку вістку принесли часописи. Вже сам нечуваний досї факт, що українську депутацію прийняв міністер просвіти, доказує, що внутрішнє положення Росії стало дуже поважне. Досї було російське правительство того погляду, що загалом немає ніякої української мови та що наслідком того дискусія на сю тему просто безпредметова. Коли недавно славний вільнодумний єпископ Никон випрацював проект закону що до введення української мови як викладної в народніх школах України, щоби предложити його Державній Думі, відмовив йому Святий Синод дозволення брати участь у засіданнях Думи.

Музей, могила та школа Куліша.

Дня 2 лютого минуло 18 літ від дня смерти славного українського письменника й перекладчика Біблії на українську мову Панька Куліша. Поховано його в хуторі Мотронівці, 7 верстов від міста Борзни, чернігівської губернії, поруч з редактором місячника „Основа“ Василем Білозерським. Жінка Куліша, письменниця Ганна Куліш (Барвінок), дуже любила й цінила свого чоловіка; протягом 13 літ до самої смерти жила в літку в борзеньскім повіті й зберігала дорогу для неї могилу, а также памятки, що зістали ся по Кулішеви. При помочи місцевого поміщика кн. Кочубея вона перенесла дім з хутора до села Коначівки й там перемінила його на музей імени Куліша, що складав ся з чотирьох великих кімнат. В нїм містили ся: велика цінна бібліотека, фотографії, адреси, портрети, альбоми, варстат, на яким працював Куліш, інструменти, меблі тощо. Веїх однаково радо зустрічала „Ганна Барвінок“, оповїдала про Куліша, Шевченка. Свою землю на хуторі вона продала та стала видавати в 20 томах твори й листи свого чоловіка. З хутора Куліша полишила ся тільки біля могили четвертина десятини. Се місце обвела Ганна Барвінок парканом, часто відвідувала його й там працювала: обсаджувала могилу квітами, писала, любила тут роздавати книжки дітям місцевої людности. Щорічно дня 27 липня ст. ст. в день уродження Панька Куліша улаждувала на могилі панахиду. Звичайно сходило ся на могилу того дня дуже багато народу, деколи понад 2000 людей; бували тут і письменники. Ганна Барвінок і багато людей приходили тут традиційно в українськїм убранні.

В 1911 р. Ганна Барвінок умерла в 84 р. життя й її поховано поруч з Кулішем. Тому, що не було безпосередніх спадкоємців, поліція запечатала музей. Родички її, пані Слинко й Половик предложили векслі на 4000 рублів. За 334 руб. 90 коп. продано стільці, шафи, столи, дивани, крісла, комоди, вмивальню, подушки, годинники, параван, столярський вартат, інструменти й инший інвентар. Крім того пані Слинко полишила для себе книжки й убрання. Що тикаєть ся рукописей, портретів, альбомів, адрес, їх оцінено на 300 руб. і вони не ввійшли в продаж. Тепер находить ся усе те в опікуна П. Дубяньського, хоч для них повинно бути місце в музею. Ніхто не цікавить ся тим і все те лежить у шопі.

Землю під музей жертвував кн. Кочубей пані Лукаш, а вона, скориставши з того, що дому не внесено в опис, продала його як свій власний і тепер сей дім проданий і перенесений до міста Борзни. Правда, пані Слинко частину з полишених для себе річей передала до „Київського Українського Музею“, але вона, маючи вексель на 2000 рублів, повинна була лишити й дім для себе. Одначе вона не зробила того чомусь. Цінячи заслуги Куліша, чернігівська губернська земська управа поручила борзеньській повітовій управі зібрати вістки, чи можливо звернути дім і реліквії Куліша та за скільки. Яка була відповідь борзенької управи, не відомо, але вона асигнує щорічно по 50 руб. на утриманне могили.

Давно вже борзеньські козаки збрали 10.000 руб. Ганна Барвінок додала від себе 1000 руб. і побудувала в Борзні трикласову школу в пам'ять Куліша. Була постанова з початком шкільного року щорічно улажувати по Кулішеви панахиду та школу називати його іменем. Одначе ні одного ні другого чомусь немає.

Мимо тяжкого часу минулого року відбула ся також 27 липня ст. ст. панахида на могилі Куліша, зібрало ся 350 люда й панахиду відспівав аматорський хор.

Українці в польських легіонах.

В польських легіонах бореть ся значне число Українців. Багато з них одержали відзначення. Ось імена тільки з двох-трьох комунікатів. Бронзову медалю отримали: Андрій Якубович, Василь Янишин, Тадей Полянський, Іван Стахура, Станислав Волошин, Михайло Бучко, Андрій Сорокати, Микола Паламар, Мартин Винницький, Дмитро Верденьчук. Похвальне призначення одержали: Антін Гилявчук, Андрій Оренчук, Константин Щупак, Іван Мазурчак. Срібну медалю дістав капраль Іван Трухан.

З двох-трьох лист утрат довідуємо ся, що згинули в I полку: Филип Блейдович, Стефан Крук, Михайло Стець. Ранені в I полку: Осип Артимович, Фр. Бихайло, Теодор Фаран, Роман Гриневич, Гнат Гречило, Іван Ярош, Володимир Кисіль, Бруно Онишкевич, Теодор Панько, Лев Журкевич. В II полку: Василь Олексюк, Євген Козуб, Станислав Стець, Осип Пиріг, Василь Сабан, Іван Деркач, Дмитро Гардидзюк, Іван Дружба, Осип Палюх, Пронюк (капраль), Андрій Чимбала, Антін Кузьма, Роман Войдила, Павло Рикала, Стефан Бобер, Стефан Оковач, Михайло Кусьмірук, Антін Іванський, Іван Моспан, Андрій Максимюк, Василь Додек, Данило Лавринець, Василь Семеньчук, Стефан Данилейко, Теодор Скондяк, Дмитро Пилип, Теодор Максимюк, Володимир Матушевський, Теофіл Павлів, Гриць Ліцовський, Дмитро Цюпак, Дмитро Бойця, Петро Бахматюк, Барабаш, Хацько, Віктор Весоловський, Мечислав Білоголовий, Антін Літавчук, Іван Патик, Василь Стефанишин, Василь Костюк. В III полку загублені: Северин Бабич, Михайло Балеї, а ранені: Вол. Синишин і Микола Ковальчук.

Відзначення Українських Січових Стрільців.

Начальна Команда Армії відзначила срібною медалю хоробрости першої степені: стрільця Петра Кучергана; срібною медалю хоробрости другої степені: вахмайстра жандамерії, приділеного до Українських Січових Стрільців

Ілю Кочалу, вістуну Гриця Бліднюка, стрільця Василя Маренича, офіцерського ординанса Українських Буковинських Стрільців Василя Мотрюка; — бронзовою медалю хоробрости: десятника кінниці Українських Січових Стрільців Івана Особу, Українських Буковинських Стрільців: роевого Миколу Іванюка, Федька Тиронеса й Гриця Зборчу.

Бібліографія.

В той ясний день . . . На спомин освободження Львова 22 червня 1915. Львів, 1915. Стор. 8—4^о. Ціна 20 сот. З нагоди визволення Львова з власти московського завойовника вийшла під наведеним заголовком у Львові симпатична збірка — одноднівка трівкійшого значіння, бо з річами літературної стійности. Складають ся на сю збірку такі поетичні і прозові писання: Ч—й. Перед Львовом. Наш Привіт! Богдан Лепкий. Тим, що унали. При битій дорозі. Ст. Ч—ий. Гей у полі коло Львова. Михайло Яцків. При боєвій симфонії (З повісти „Горлиця“ — зі споминів князя). О. М. Брати. Катря Г . . . чева. На новій карті. Петро Карманський. „Освободительці“ Росії. П. Старосольська. У далеку путь. Степан Чарнецький. Ворожому війську. К. Г. Дорогою йдучи . . . Ст. Ч—ий. Із чорних днів. Ст. Ч—ий. Воєнна іділля. О. В . . . івна. Сон на яві. Богдан Лепкий. Михайло Павлик. Збірка прикрашена знімками союзних монархів й Олени Степанівної.

S. Th. Haasmann, Hauptmann im 7. K. S. Inf.-Reg. »König Georg« Nr. 106. Deutsch-Ukrainischer (Ruthenischer) Soldaten-Sprachführer. Übersetzt von M. Karij. Verlag Hachmeister & Thal. Leipzig. Preis 20 Pfg. Стор. 32.

S. Th. Haasmann. Deutsch-Ukrainisch (Ruthenisch)-Polnisch-Russischer Soldaten-Sprachführer. Übersetzt von M. Karij, L. Mannow, A. v. Puttkammer und V. Armhaus. Preis 40 Pfg. Стор. 65.

Kostj Krakalia. Metoula-Sprachführer. Gesetzlich geschützt Nr. 107690. Eine verkürzte Methode Toussaint-Langenscheidt. Ukrainisch (Ruthenisch). Berlin-Schöneberg. Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung. Preis 80 Pfg. Стор. 160. На стор. 8—9 подана карта української етнографічної території. Коротенька граматичка збільшає вартість книжечки.

Сі три книжечки видані для ужитку німецького війська на українській території і, як що взяти на увагу невеличкий кишенивий формат й означені практичні цілі всіх трьох підручників, відповідають добре своєму призначінню. Для тих, що не знають українського письма, книжечки видають велику прислугу, бо попри українські тексти подана їх вимова в німецькій транскрипції готикою.

Курси німецької і французької мови,

конверзація, поміч у науці. Зголошення щодень від 10 до 11 год. Збірні лекції від 8 К. Lerchenfeldergürtel 32/14.

Зміст: Я. Остапчук. В хвилю завятих боїв на Галицькім Поділлі. — Еп. Никон. Орли та круки. — В. Темницький. Хитання Росії. — Ос. Назарук. Над золотою Липою. П. В таборі другого курня У. С. С. — М. Троцький. Протиурядові промови в Думі. — Шевченківське свято в Катеринославі. — Українське питання в англійській пресі. — Світова війна. Огляд. — По смертні згадки. Антін Книгиницький. Литвин. — Вісти: Привітна телеграма „С. В. У.“ ФЦМ. Пугалови з нагоди здобуття Луцька. Домагання російських Українців. Музей та школа Куліша. Укр. в польських легіонах. — Відзначення в Укр. С. С. — Бібліографія.

Відповідає за редакцію: Омелян Бачинський.
З друкарні Адольфа Гольцавзена у Відні.